Vol II Issue VI Dec 2012

Impact Factor : 0.1870

ISSN No :2231-5063

Monthly Multidisciplinary Research Journal

Golden Research Thoughts

Chief Editor
Dr.Tukaram Narayan Shinde

Publisher
Mrs.Laxmi Ashok Yakkaldevi

Associate Editor
Dr.Rajani Dalvi

Honorary
Mr.Ashok Yakkaldevi

IMPACT FACTOR : 0.2105

Welcome to ISRJ

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2230-7850**

Indian Streams Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial Board readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

International Advisory Board

Flávio de São Pedro Filho
Federal University of Rondonia, Brazil

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies, Sri Lanka

Janaki Sinnasamy
Librarian, University of Malaya [Malaysia]

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

Titus Pop

Mohammad Hailat
Dept. of Mathmatical Sciences, University of South Carolina Aiken, Aiken SC 29801

Abdullah Sabbagh
Engineering Studies, Sydney

Catalina Neculai
University of Coventry, UK

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

George - Calin SERITAN
Postdoctoral Researcher

Hasan Baktir
English Language and Literature Department, Kayseri

Ghayoor Abbas Chotana
Department of Chemistry, Lahore University of Management Sciences [PK]

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Horia Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Ilie Pintea,
Spiru Haret University, Romania

Xiaohua Yang
PhD, USA

Nawab Ali Khan
College of Business Administration

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade
ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India

R. R. Patil
Head Geology Department Solapur University, Solapur

Rama Bhosale
Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University, Kolhapur

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Chakane Sanjay Dnyaneshwar
Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary, Play India Play (Trust),Meerut

Iresh Swami
Ex - VC. Solapur University, Solapur

N.S. Dhaygude
Ex. Prin. Dayanand College, Solapur

Narendra Kadu
Jt. Director Higher Education, Pune

K. M. Bhandarkar
Praful Patel College of Education, Gondia

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

G. P. Patankar
S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka

Maj. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

S.Parvathi Devi
Ph.D.-University of Allahabad

Sonal Singh

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

R. R. Yalikar
Director Managment Institute, Solapur

Umesh Rajderkar
Head Humanities & Social Science YCMOU, Nashik

S. R. Pandya
Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai

Alka Darshan Shrivastava
Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar

Rahul Shriram Sudke
Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore

S.KANNAN
Ph.D , Annamalai University,TN

Satish Kumar Kalhotra

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.isrj.net

Golden Research Thoughts
Volume 2, Issue. 6, Dec. 2012
ISSN:-2231-5063   Available online at www.aygrt.net

ORIGINAL ARTICLE

GRT

" देवरी तालुक्यातील मुल्ला गावाच्या सामाजिक व आर्थिक स्थितीचा भौगोलीक अभ्यास "

डॉ. देवेन्द्र के. बिसेन

भूगोल विभागप्रमुख,
मनोहरभाई पटेल महाविद्यालय, देवरी जिल्हा गोंदिया

प्रस्तावना :—

मानवी भूगोलाच्या अभ्यासात अनेक भुगोलतज्ञांनी लोकसंख्येच्या सामाजिक व आर्थिक घटकांचा भौगोलिक दृश्टीकोनातुन अभ्यास केलेला आहे. लोकसंख्येची विविध वैशिश्टये भौगोलिक घटकाद्वारे निर्धारित होत असतात. लोकसंख्येची वैशिश्टये व भौगोलिक वितरण यात जवळचा संबध असल्याचे दिसुन येते. लोकसंख्येचे वितरण, घनता, वय संरचना, लिंग संरचना, व्यवसाय, साक्षरता इ. घटक प्रामुख्याने भौगोलिक घटकावर निर्भर असल्याचे दिसुन येतात. प्रस्तुत शोध कार्यात एका खेडयाचा सुक्ष्मरित्या अभ्यास केलेला आहे. लोकसंख्येच्या विविध घटकांविशयी आकडेवारी प्राथमिक स्तरावर 95 टक्केपेक्षा जास्त नमुना चाचनी घेवुन मिळालेल्या आकडेवारीच्या पृथ्थकरणातुन सादर करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. प्रस्तुत अभ्यासाद्वारे लोकसंख्येच्या घटकांचे भौगोलिक विश्लेशण करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

बिज संज्ञा :—
सामाजिक व आर्थिक घटक, भौगोलिक, लोकसंख्या वितरण, घनता, साक्षरता.

प्रस्तावना :—

भूगोलातील वितरणाच्या अभ्यासातील दोन घटक ग्रामिण व नगरीय लोकसंख्या घटकाला अत्यंत प्रामानिकपणे जुडलेले दिसुन येतात ग्रामीण लोकसंख्येची वैशिश्टये व नागरी लोकसंख्येची वैशिश्टये यात मोठी तफावत दिसुन येते. या शोध निबंधात ग्रामीण भौगोलिक पार्श्वभुमी असलेल्या मुल्ला या छोटयाशा गावाची निवड केलेली आहे. मुल्ला गावातील लोकसंख्या वैशिश्टयांच्या अभ्यास भौगोलिक वितरणाशी करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. लोकसंख्येच्या सामाजिक व आर्थिक घटकांच्या बाबतीत असलेली भिन्नता ग्रामीण भौगोलिक पार्श्वभुमीवर आधारीत असल्याचे या संशोधनात स्पश्ट करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

लेकसंख्येच्या सामाजिक घटकांमध्ये वितरण, घनता, वय, साक्षरता इ. तर आर्थिक घटकांमध्ये व्यवसाय व वार्शीक उत्पन्नाचा अभ्यास केलेला आहे. मुल्ला सारख्या दुर्गम भागातील लोकसंख्येचा भौगालिक घटकांशी संबध स्पश्ट करण्याचा प्रयत्न संशोधनात केलेला आहे. प्रस्तुत संशोधनातील आकडेवारी पुर्णपणे प्राथमिक स्वरूपाची असुन त्याचे विश्लेशण करून संशोधन पुर्ण केले आहे.

थोडक्यात मानवी जीवन मुल्यांवर कुटुंबातील व सभोवतालच्या परिस्थतीचा प्रत्यक्ष प्रभाव पडत असतो.

अभ्यास क्षेत्र :—

, प्रस्तुत शोध निबंधासाठी देवरी तालुक्यातील (गोंदिया जिल्हा) मुल्ला या गावाची आभ्यासक्षेत्र म्हणुन निवड केलेली आहे. गावाचे स्थान 210 41′ उत्तर अक्षांस आणि 800 22′ पुर्व रेखांशावर आहे. सन 2011 च्या जनगणना अहवालानुसार गावांचे एकुण भौगालिक क्षेत्र 543 हेक्टर एवढे असुन 55 टक्के क्षेत्र शेतीखाली व 35 टक्के वनांखाली व इतर कारणांखालील क्षेत्र 10 टक्के इतके आहे. देवरी व आमगांव या रस्त्यावर हे गांव असुन देवरी पासुन याचे अंतर 10 किमी इतके आहे. मुल्ला गावाची एकुण लांबी 3.55 किमी व रूंदी 2.20 किमी इतकी आहे.

2011 च्या जनगणनेप्रमाणे मुल्ला गावातील एकुण लोकसंख्या 1951 एवढे असुन यापैकी 977 पुरूश व 974 स्त्रीया आहेत

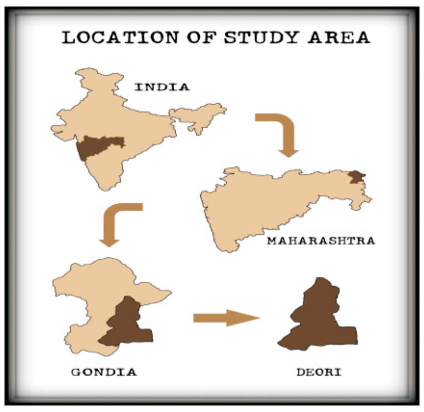

Title: *" देवरी तालुक्यातील मुल्ला गावाच्या सामाजिक व आर्थिक स्थितीचा भौगोलीक अभ्यास "* **Source: Golden Research Thoughts [2231-5063]** डॉ. देवेन्द्र के. बिसेन **yr:2012 vol:2 iss:6**
.

उद्दिश्टये :— (Objectivè)

प्रस्तुत शोध निबंधासाठी ग्रामिण लोकसंख्येच्या सामाजिक व आर्थिक घटकांचा अभ्यास करणे वैयक्तीक जिवनाचा सहसंबध सुक्ष्मरित्या भौगोलिक घटकांच्या आधारे दाखविण्याचा प्रयत्न करण्याचे उद्देश ठरविलेले आहे. योग्य सांख्यिकी पद्धतीचा उपयोग करून मिळालेल्या माहितीचे पृथ्थकरण करण्याचे योजीले आहे. त्यातुन निश्कर्शाप्रत मिळालेल्या माहीतीची पुर्वपडताडणी प्रत्यक्ष क्षेत्रीय भेटीतुनच करून मुख्य उद्दीश्टये साध्य करण्याचे ठरविले आहे.

सं□ोधन पद्धती :—

प्रस्तुत शोध निबंधासाठी विचारात घेतलेल्या सर्व घटकांची अतिसुक्ष्म स्तरावर उपलब्ध असलेल्यांपैकी सुमारे 95 टक्के पेक्षा जास्त नमुन्यांची माहिती मिळविली आहे. संशोधनास उपलब्ध केलेली सर्व आकडेवारी प्राथमिक व सांख्यिकी स्त्रोतातुन मिळवलेली आहे. लोकसहभाग, लोक, संवादतंत्र आणि बदलत्या घटकांच्या स्थलपरत्वे नोंदी या क्षेत्रीय अभ्यासाच्या पद्धतींचा वापर करण्यात आलेला आहे. गावातील सर्व लोकवस्त्यांना व घरांना अशा प्रकारच्या माहिती संकलन पद्धतीतुन भेटी देवुन माहितीची पेढी तयार केली. सांख्यिकी माहितीच्या आधारे संगणकावर या माहितीचे विश्लेशक केले आहे.

परिकल्पना :—

मुल्ला गावातील लोकसंख्येची सामाजिक व आर्थिक स्थितीला प्रभावित करणाऱ्या विविध घटकांपैकी भौगोलिक घटक अत्यंत महत्वपुर्ण आहे. मुल्ला गावातील प्रत्येक घटक हा भौगोलिक परिस्थीतीच्या आधारावर निश्चित झालेला आहे.

विशय विवेचन :—

प्रस्तुत शोध निबंधासारखे सामाजिक व आर्थिक घटकांचा अभ्यास खालील मुदयांच्या आधारे स्पश्ट करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

1)लिंग संरचना :—

मुल्ला गावातील 2011 च्या जनगणने नुसार एकुन लोकसंख्येपैकी 977 पुरूश व 974 इतक्या स्त्रीया आहेत. याचाच अर्थ असा की पुरूशांच्या तुलनेत अन्य क्षेत्रांप्रमाणेच स्त्रीयांचेप्रमाण कमी आहे. गावातील पुरूश वर्ग अन्य ठिकाणी रोजगारासाठी स्थलांतरण करीत असल्यामुळे स्त्रीयांची संख्या अधिक असल्याचे दिसुन येते.

2)वय संरचना :—

अ. क्र.	वयोगट	पुरूष	स्त्रीया
1	0—5	72	88
2	6—15	148	159
3	16—25	205	197
4	26—35	193	179
5	36—45	134	149
6	46—60	147	132
7	61—65	38	34
8	65 पेक्षा अधिक	40	36
		977	974

प्रस्तुत सारणी च्या अभ्यासावरून स्पश्ट होते की सर्वाधिक स्त्री—पुरुश लोकसंख्या ही 16—45 या वयोगटातील आहे तर या खालोखाल 0—15 या वयोगटातील लोकसंख्या आहे. याचाच अर्थ असा की तरूण लोकसंख्येचे प्रमाण मुल्ला गावात सर्वाधिक आहे.

3)भौक्षणिक संरचना :—

मुल्ला गावातील साक्षरतेचे प्रमाण 78.62 टक्के इतके आहे. याचाच अर्थ असा की निरक्षर लोकसंख्येचे प्रमाण केवळ 21. 37 टक्के इतके आहे. निरक्षर लोकसंख्येत स्त्रीयांना लोकसंख्येपेक्षा दुप्पटीपेक्षा ही अधिक आहे. यागावातील साक्षर लोकसंख्येत आंगणवाडीपासुन पदव्युत्तर पर्यंत शिक्षण घेतलेली लोकसंख्या आहे. आंगणवाडी (2.25:), प्राथमिक (31:), माध्यमिक (28:), उच्च माध्यमिक (11. 07:) आणि पदवी व पदव्युत्तर (6.20:) प्रमाणे साक्षर लोकसंख्या आहे.

4)जातीय लोकसंख्या :—

मुल्ला गावामध्ये एकुण 17 जातीमध्ये विभागलेली लोकसंख्या कुणबी जातीची 401 इतकी असुन एकुण लोकसंख्येचा 20.55: आहे. या खालोखाल हलबी, गोवारी व महार जातीची लोकसंख्या अनुकमे 17.88:, 18.85: व 10.08: आहे. अन्यय जातीमध्ये ढिवर, सोनार, तेली, लोहार, इत्यादी जाती आहेत.

5)विवाह संरचना :—

मुल्ला गांव पुर्णपणे ग्रामिण असल्यामुळे वैवाहिक स्थितीबाबतची आकडेवारी आश्चर्यकारक आहे. 0—18 या वयोगटातील विवाह झालेल्या लोकसंख्येपैकी 77 स्त्रीया आहेत. कायदयाप्रमाणे या वयोगटातील स्त्री लोकसंख्येला लग्न करता येत नाही. तर पुरूशांच्या संख्या 12 एवढी आहे. 18—21 या वयोगटातील विवाह झालेल्यांपैकी 172 पुरूश व 408 स्त्रीया आहेत. एकंदरीत 21 वर्शाखालील विवाह झालेल्या पुरूशांची संख्या 184 इतकी आहे. जे कायदयाने अयोग्य आहे.

6)व्यवसाय संरचना :—

व्यवसाय संरचनेत मुल्ला गावात अधिक विविधता आढळुन येत नाही शेती करणारी लोकसंख्या 41.46:, मजुरी करणारे 48.89: नोकरी व इतर व्यवसाय करणारे 9.65: लोकसंख्या आहे.

7)वार्शिक उत्पन्न :—

मुल्ला गावातील जास्तीत जास्त लोकसंख्येचे वार्शिक उत्पन्न 50,000 / — पेक्षा कमी आहे या वर्गात 73.78: लोकसंख्या

येते. तर यापेक्षा अधिक उत्पन्न असणाऱ्या लोकसंख्येचे प्रमाण केवळ 26.22: इतकेच आहेत. या गावातील सर्वाधिक वार्शीक उत्पन्न केवळ 200000 / – इतके आहे. यावरून गावातील आर्थिक स्थिती स्पश्ट होते.

8) व्यवसायासाठी स्थलांतर :–

अपुऱ्या रोजगाराच्या संधी व दरिद्रता स्थलांतरणाला प्रोत्साहित करतात परंतु गावातील लोकांचे स्थलांतरण पुरूश वर्गामध्ये अधिक आहे स्थलांतरण करणाऱ्या लोकसंख्येपैकी पुरूशांचे प्रमाण 166 व स्त्रीया 18 आहेत.

निश्कर्श :–

मुल्ला गावातील लोकसंख्येच्या सामाजिक व आर्थिक घटकांचे विश्लेशन केल्यानंतर खालील प्रमाणे निश्कर्श काढता येईल.

1) वय संरचनेच्या अभ्यासावरून भविश्यात या गावची लोकसंख्या झपाटयाने वाढण्याची शक्यता आहे.
2) 15–25 वयोगटातील लोकसंख्या अधिक असल्यामुळे भविश्यात श्रमशक्तित वाढ होण्याची संभाव्यता आहे.
3) लिंग गुणोत्तरात घट असण्यासाठी गावातील निरक्षरता ग्रामीण परिस्थिती कमविणारी लोकसंख्या व रूढी प्रथा परंपरा ही कारणे प्रमुख आहेत.
4) गावातील दारीद्रय रेशेखालील लोकसंख्येचे प्रमाण अधिक असल्याचे प्रमुख कारण लोकसंख्या वाढ व अपुऱ्या रोजगाराच्या संधी हया होत.
5) व्यवयाय संरचनेवरून मुल्ला गावातील मुख्य व्यवसाय शेती असुन अन्य लोकसंख्या मजुरी करतात.
6) रोजगारांच्या अपुऱ्या सोयी असल्यामुळे बहुतेक कामकरी लोकसंख्या रोजगारासाठी स्थलांतर करते.

उपरोक्त मुदयांना अनुसरून स्पश्ट होते की ग्रामीण भागातील पार्श्वभुमी सोयी सुविधा व लोकसंख्येची वैशिश्टये ही मुल्ला गावासाठी देखील लागु पडतात. भौगोलिक घटकांचा मुल्ला गावातील लोकसंख्या संरचनेवर प्रभाव पडलेला आहे हे संशोधनाच्या माध्यमातुन स्पश्ट होते.

संदर्भ ग्रंथ सुची :–

1) तलाठी कार्यालयातील माहिती.
2) 7 / 12 व 8 अ मुल्ला गांव
3) गोंदिया जिल्हा गौरव – नखाते
4) जिल्हा आर्थिक सामाजिक समालोचन – गोंदिया जिल्हा.
5) ब्मदबने व्‍िप्दकपं 2011

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal
For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished research paper.Summary of Research Project,Theses,Books and Books Review of publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- International Scientific Journal Consortium Scientific
- OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- EBSCO
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database

Golden Research Thoughts
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.isrj.net